

**МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ ОСВІТИ»
(ДЛЯ МАГІСТРІВ)**

КИЇВ МАУП 2018

Підготовлено професором кафедри професійної освіти та управління навчальним закладом *І. М. Найдьоновим*

Затверджено на засіданні кафедри професійної освіти та управління навчальним закладом (протокол № 8 від 30.03.17)

Схвалено Вченою радою Інституту міжнародних відносин та лінгвістики ім. Аверроеса (протокол № 1 від 30.08.17)

Найдьонов І. М. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни «Історія світової освіти». – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. – 23 с.

Методична розробка містить пояснювальну записку, тематичний план дисципліни «Історія світової освіти», методичні вказівки для самостійного вивчення кожної теми, питання для самоконтролю, критерії оцінювання знань студентів при підсумковому контролі, список літератури.

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП),
2018

© ДП «Видавничий дім «Персонал»,
2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна «Історія світової освіти» займає одне з провідних місць у професійній підготовці майбутнього менеджера в галузі освіти. Її вивчення передбачає знайомство з історією виникнення та розвитку виховання, закладів освіти, педагогічних поглядів, теорій і систем у ході еволюції людського суспільства у різні історичні періоди – від найдавніших цивілізацій до сьогодення. Історія педагогіки є частиною загальної духовної культури людства і повинна розглядатися з точки зору діалогічної взаємодії культур.

За останні роки в історико-педагогічній науці в Україні з'явилося чимало нових наробок щодо становлення й розвитку національної і системи освіти й виховання. Також до наукового обігу введено цілу плеяду яскравих, талановитих імен, серед яких чільне місце посідають постаті Г. Ващенко, Б. Грінченка, М. Грушевського, І. Огієнка, С. Русової, С. Смаль-Стоцького, Я. Ряппо, Я.Чепіги та ін., котрі заклали підвалини національної освітньої системи.

Разом з тим, у зв'язку зі зміною соціальних орієнтацій та цінностей, в умовах сьогодення, нового перегляду потребує творча спадщина багатьох зарубіжних і вітчизняних педагогів, передовсім без ідеологічних нашарувань, упередженості. Це стосується насамперед творчого доробку Дж. Дьюї, М. Монтесорі, Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Р. Штайнера та ін.

У процесі підготовки навчально-методичної доробки автор дотримувався соціокультурного та діяльнісного підходів до навчання й виховання студентів, а також намагався добирати зміст і засоби з тим, щоб активізувати самостійність майбутніх педагогів-менеджерів в оволодінні історико-педагогічними знаннями в їх історичній ретроспективі.

Робоча програма з історії педагогіки складена відповідно до навчальної програми «Історія педагогіки», рекомендованої Міністерством освіти і науки України для педагогічних ВНЗ, і віддзеркалює основні етапи розвитку зарубіжної та вітчизняної навчально-виховних систем.

Вивчення навчальної дисципліни «Історія педагогіки» будується згідно з кредитно-модульною системою навчання і складається з двох модулів:

Модуль I – Історія зарубіжної школи та педагогіки.

Модуль II – Історія вітчизняної школи і педагогіки.

Важливою частиною вивчення навчальної дисципліни постає самостійна робота студентів. Автори намагалися добирати зміст модулів таким чином, щоб максимально активізувати самостійність студентів в оволодінні історико-педагогічними знаннями та досвідом в їх історичній ретроспективі.

Зміст модулів охоплює найважливіші питання навчальної дисципліни «Історія педагогіки», які спрямовані на рішення таких завдань:

сприяти формуванню у студентів системи історико-педагогічних знань;

пробудження інтересу до історико-педагогічної спадщини і вироблення потреби в її вивченні і засвоєнні;

розвиток вміння роботи з історико-педагогічною літературою;

вироблення у студентів системи педагогічних цінностей, формування цілісної педагогічної свідомості і особистісної самостійної оцінки історико-педагогічних ідей.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН дисципліни «ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ ОСВІТИ»

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
Змістовий модуль I. Історія зарубіжної школи та педагогіки.	
1	Виникнення освіти й виховання у світовій суспільній цивілізації
2	Педагогічна система Яна Амоса Коменського, її гуманістичний і демократичний характер
3	Елітарні виховні системи Дж. Локка і Ж. Ж. Руссо
4	Педагогічна система Й. Г. Песталоцці
5	Педагогіка кінця XIX – поч. XX ст. і провідні тенденції розвитку педагогічної думки у XX ст. у розвинених країнах світу
Змістовий модуль II. Історія школи і педагогіки слов'янських народів до 1917 р. Історія вітчизняної школи та педагогіки з 1917 р. до нині	
6	Духовне коріння слов'янських народів етнопедагогіки. Культура і освіта у Київській Русі
7	Розвиток вітчизняної школи й педагогіки у XIV–XVII ст.
8	Реформи народної освіти і педагогічна думка у Російській імперії XVIII – першої половини XIX ст.
9	Педагогічна система А. С. Макаренка
10	Загальнолюдська сутність теорії і практики В. О. Сухомлинського
Разом годин: 108	

ПЛАН ЛЕКЦІЙ

Змістовий модуль I. Історія школи та педагогіки

Тема 1. Виникнення освіти й виховання у світовій суспільній цивілізації

План

1. Місце педагогічних знань у соціокультурному розвитку людства.
2. Предмет, завдання та джерела курсу історії педагогіки.
3. Структура курсу та його зв'язок з іншими педагогічними дисциплінами.

Тема 2. Педагогічна система Яна Амоса Коменського, її гуманістичний і демократичний характер

План

1. Вплив нових соціально-економічних та культурних умов на формування концепції школи Я. А. Коменського.
2. Демократичний і гуманістичний підходи до розуміння особистості дитини та принципів її формування.
3. Шкільна і класно-урочна система Яна Амоса Коменського. Розробка дидактичних проблем.
4. Я. А. Коменський про вчителя та навчальні книги.

Література [1; 2; 10; 11]

Тема 3. Елітарні виховні системи Дж. Локка і Ж. Ж. Руссо

План

1. Дж. Локк і Ж. Ж. Руссо – засновники педагогіки Нового часу.
2. Концепція дитинства і особистості дитини та її вплив на зміст освіти і виховання.
3. Значення творів Дж. Локка і Ж. Ж. Руссо для розвитку буржуазно-демократичної педагогіки. Елітарні виховні системи.

Література [3; 4; 10; 11]

Тема 4. Педагогічна система Й. Г. Песталоцці

План

1. Й. Г. Песталоцці – педагог-демократ і гуманіст. Основні етапи його діяльності та його значення для розвитку прогресивної педагогічної теорії і практики.
2. Й. Г. Песталоцці про роль народної школи у реалізації гуманістичної мети виховання.
3. Концепція елементарної і розвиваючої шкільної освіти. Дидактичні принципи Й. Г. Песталоцці.
4. Методика і техніка формування цілісної особистості.
5. Ідея поєднання навчання і виховання із виробничою працею у педагогічній практиці Й. Г. Песталоцці.
6. Й. Г. Песталоцці про якість особистості і професійну підготовку вчителя.

Література [5; 6; 7; 10; 11]

Тема 5. Педагогіка кінця XIX – початку XX ст. і провідні тенденції розвитку педагогічної думки у XX ст. у розвинених країнах світу

План

1. Концепція «нових шкіл», «нового виховання» у країнах Європи та США.
2. Ідея громадянського виховання і трудової школи Г. Кершенштейнера.

3. Педагогіка «дії» А. Лая.
4. Експериментальна педагогіка.
5. Прагматизм і педоцентризм педагогіки Д. Дьюї.
6. Теорії «неформальної освіти», «звітування школи», «гуманістичного виховання» у другій половині ХХ ст.

Література [10; 11; 12; 19; 20]

Змістовий модуль II. Історія школи і педагогіки слов'янських народів до 1917 р. Історія вітчизняної школи та педагогіки з 1917 р. до нині

Тема 6. Духовне коріння слов'янської етнопедагогіки. Культура і освіта у Київській Русі

План

1. Характерні риси виховання і навчання у давніх слов'ян.
2. Вплив християнства на розвиток освіти і педагогічної думки у слов'янських народів.
3. Просвітительські і морально-етичні ідеї у педагогічних пам'ятках Давньої Русі.

Література [17– 21]

Тема 7. Розвиток вітчизняної школи й педагогіки у XIV–XVII ст.

План

1. Особливості соціокультурної ситуації у Руській державі після татаро-монгольської навали.
2. Ідеї волелюбства і патріотизму у традиціях виховання у Запорізькій Січі.
3. Братські школи у боротьбі за рідну мову, національну культуру і незалежність.
4. Педагогічні погляди і діяльність Семіона Полоцького і Єпіфанія Славинецького.
5. Значення Києво-Могилянської Академії як освітнього, наукового і культурного центру централізованої держав.

Література [17– 21]

Тема 8. Реформи народної освіти і педагогічна думка у Російській імперії XVIII – першої половини XIX ст.

План

1. Вплив соціально-економічних та культурних потреб держави на розвиток народної освіти. Поява нових типів сословно-професійних навчальних закладів.
2. Науково-просвітницька діяльність М. В. Ломоносова.

3. Політика просвітницького абсолютизму у системі виховання і освіти. Громадсько-політична діяльність І. І. Бецького, Ф. І. Янковича де Мірієво, М. І. Новикова, Г. С. Сковороди.
4. Реформи системи народної освіти у Росії у першій половині ХІХ ст. та їх історична доля.

Література [17– 21]

Тема 9. Педагогічна система А. С. Макаренка

План

1. Розробка мети виховання як «програми людської особистості».
2. А. С. Макаренко про духовну взаємодію особистості та колективу.
3. Проблеми морального, трудового і естетичного виховання у педагогічній спадщині А. С. Макаренка.
4. Актуальність сімейної педагогіки А. С. Макаренка у сучасних умовах.
5. Дискусії про педагогічну систему А. С. Макаренка у вітчизняній і зарубіжній науці.

Література [27– 30]

Тема 10. Загальнолюдська сутність теорії і практики В. О. Сухомлинського

План

1. Педагогічна діяльність і спадщина В. О. Сухомлинського – видатний взірець гуманізму, високої та дійової духовності.
2. Ідеал щасливої особистості – мета виховання у «школі радощів».
3. Виховання як «гармонія педагогічного впливу».
4. Національні основи педагогічної системи В. О. Сухомлинського.
5. Дидактичне новаторство В. О. Сухомлинського.

Література [31– 35]

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ, ЛАБОРАТОРНИХ) ЗАНЯТЬ

Семінарські заняття з історії педагогіки – це один з видів навчальної діяльності студентів, в процесі яких вони вивчають найважливіші першоджерела курсу, набувають навички самостійної роботи з історико-педагогічною літературою.

Семінарські заняття сприяють формуванню педагогічного світогляду, поширюють загальнопедагогічний кругозір, формують здібності критично оцінювати та використовувати педагогічну теорію та досвід минулого.

Мета занять: вивчення першоджерел та джерел історії педагогіки, озброєння уміннями та навичками самостійної роботи з історико-педагогічною літературою.

Освітні завдання:

1. Поглиблене осмислення студентами різнобічних знань з історії педагогіки з першоджерел та джерел шляхом безпосереднього їх вивчення та обговорення.

2. Оволодіння уміннями та навичками самостійної роботи з історико-педагогічною літературою.

3. Ознайомлення з методами історико-педагогічного дослідження.

4. Формування прагнення до самоосвіти, умінь і навичок самостійної науково-педагогічної роботи, вдосконалення педагогічної кваліфікації.

Виховні завдання:

1. Розвиток самостійності мислення, власних педагогічних поглядів та переконань.

2. Залучення до історико-педагогічної літератури, розвиток інтересу до педагогічної науки, історико-педагогічних досліджень.

3. Виховання любові до дітей, до школи, до своєї професії.

4. Формування інтересу та поважного ставлення до історико-педагогічного досвіду інших країн і народів, прагнення до самовиховання, вдосконалення своєї педагогічної майстерності.

Для підготовки до практичних занять студенти використовують вказану до кожної теми літературу, словниково-енциклопедичну літературу, періодичні видання та книги, видані останнім часом.

Студенти складають конспекти творів, що вивчаються, беруть активну участь в обговоренні поставлених на семінарах питань, виступають з відповідними доповідями та співповідями, рефератами, анотаціями на статті та книги історико-педагогічної тематики.

Методика проведення семінарів включає крім доповідей, повідомлень, рефератів та їх обговорення елементи дискусії, диспуту, співбесіди, огляд літератури за проблемою тощо.

Для всебічної реалізації виховних і освітніх завдань семінарських занять розроблено методичний апарат, який включає мету заняття, основні поняття, план, тематику рефератів, рекомендовану літературу, творчі завдання, питання для самоконтролю.

Мета заняття орієнтує студента на засвоєння певної інформації, її аналіз, узагальнення, висновки. Мета спрямовує практичну діяльність студентів, актуалізує їх знання, які були отримані у процесі вивчення педагогіки, психології, основ педагогічної майстерності. Вивчення соціокультурного контексту сприяє глибшому розумінню значення цієї чи іншої педагогічної системи для розвитку сучасної теорії і практики.

Основні поняття дають можливість визначити головні теоретичні проблеми, відобразити їх у наукових категоріях, що сприяє формуванню творчого мислення студентів, розвиває уміння застосовувати знання на практиці. Цілеспрямована робота над поняттями стимулює розвиток

аналітичних здібностей, уміння аналізувати сучасний педагогічний процес, бачити перспективні ідеї та рішення.

Запропоновані до кожного заняття реферати дозволяють задовольнити пізнавальні інтереси студентів, ввести їх у сучасну історико-педагогічну проблематику.

Розроблені творчі завдання є продовженням проблемних питань, що розглядалися на лекціях. Питання для самоконтролю забезпечують формування навичок самостійної роботи із текстовою інформацією та першоджерелами, самостійного критичного мислення, умінь та навичок самоосвіти та самоконтролю.

Тема 1. Еволюція мети виховання в історії зарубіжної педагогіки

Мета: визначити гуманістичний характер мети виховання, її обумовленість економічними умовами життя людей і соціокультурним середовищем.

Основні поняття: мета виховання, завдання виховання, всебічний розвиток особистості, гармонійний розвиток особистості, принцип природовідповідності, вільне виховання, гуманістичний доцільний і утилітарний підходи до виховання.

План

1. Мета виховання у давній Спарті та Афінах, шляхи її реалізації, теоретичне осмислення мети виховання у роботах античних мислителів (Платон, Арістотель, Сократ, Демокрит).
2. Я. А. Коменський про мету виховання, засоби та умови досягнення людяності.
3. Дж. Локк про виховання джентльмена як мету виховання та шляхи її досягнення.
4. Вільна людина та виховна система Ж. Ж. Руссо.
5. Різнобічний і гармонійний розвиток особистості. Народна школа Й. Г. Песталоцці як засіб реалізації цієї мети.
6. Концепція нового виховання. Г. Кершенштейнера, Д. Дьюї, А. Лая про мету, завдання виховання та реформування шкільної справи.

Творчі завдання

1. Доведіть або спростуйте думку сучасників Плутарха: «... наслідувати лаконцям – значить належати душею скоріше до філософії, аніж до гімнастики».

2. Прокоментуйте вислів Я. А. Коменського: «Человек есть существо самое краткое и самое божественное, если он будет укрощен настоящим воспитанием: если же его не воспитывать или давать ему ложное воспитание, то он будет самым диким животным из всех, кого производит земля».

3. Доведіть, що гуманне ставлення до дитини у виховній системі Дж. Локка є принципом виховання.

4. Які положення Дж. Локка не втратили своєї актуальності в наш час?

5. Ж. Ж. Руссо заперечував тілесні покарання та сувору дисципліну. Він уважав, що покарати дитину повинен не вихователь, а результат провини. Поясніть це на прикладі.

6. Поясніть, чому програма виховання Еміля характеризується як «природна, прогресивна, негативна».

7. Поясніть, чому Й. Г. Песталоцці вважав, що моральне виховання повинно переважати над усіма іншими видами виховання.

8. Й. Г. Песталоцці говорив, «око хоче бачити, вухо – чути, нога – ходити і рука – хапати. А також і серце хоче вірити і любити. Розум хоче мислити». Прокоментуйте цей вислів і поясніть ідею, яку розвивав Й. Г. Песталоцці.

9. Скласти порівняльну таблицю «Особливості педагогічних поглядів Демокрита, Платона, Аристотеля».

Питання для самоперевірки

1. Наведіть основні компоненти виховної системи у Давній Спарті та Афінах.
2. Які мету та методи морального виховання відзначав Я. А. Коменський?
3. Які методи формування джентльмена розроблені Дж. Локком?
4. Які вікові етапи життя дитини визначив Ж. Ж. Руссо та виховні завдання, що вирішуються на кожному з них?
5. Які вимоги до народної школи розробив Й. Г. Песталоцці?

Теми рефератів

1. Розвиток принципу природовідповідності у західноєвропейській педагогіці XVII–XIX ст.
2. Основні напрямки формування школи у роботах Г. Кершенштейнера, Дж. Дьюї, А. Лая.
3. Еволюція ідеї всебічного і гармонійного розвитку особистості.
4. Вільне виховання особистості у трактаті Ж. Ж. Руссо «Еміль або про виховання».

Література [1–8]

Тема 2. Розвиток дидактичної науки в історії зарубіжної педагогіки

Мета: вивчити вплив соціального замовлення, соціокультурних обставин на виникнення та розвиток різних дидактичних систем, еволюцію змісту освіти, форм організації навчального процесу і методів навчання.

Основні поняття: класно-урочна система та її ознаки, «золоте правило» дидактики, практична спрямованість освіти, концепція елементарної освіти та розвиваючого шкільного навчання, концепція виховуючого навчання, нові школи.

План

1. Розробка Я. А. Коменським основ класно-урочної системи.
2. Коменський про принципи, методи та зміст навчання.
3. Дидактична система Дж. Локка.
4. Концепція елементарної освіти та розвиваючого шкільного навчання Й. Г. Песталоцці, шляхи та засоби її реалізації.
5. Дидактична система И. Ф. Гербарта, його концепція виховуючого навчання.
6. Дж. Дьюї про організацію активної, самостійної, практичної навчально-пізнавальної діяльності дитини.

Теми рефератів

1. Основні тенденції розвитку змісту освіти у XVII–XIX ст.
2. Розвиток форм, засобів, методів розумового виховання у XVII–XIX ст.
3. Розробка класно-урочної системи Я. А. Коменським у «Великій дидактиці».
4. Представники реформаторської педагогіки про виховання та навчання дитини.

Творчі завдання

1. Доведіть переваги класно-урочної системи Я. А. Коменського над формами організації навчального процесу в сучасній йому школі.
2. Внесіть у таблицю сформульовані Я. А. Коменським дидактичні принципи та його висловлювання щодо кожного з них:

Дидактичні принципи	Висловлювання Я. А. Коменського
---------------------	---------------------------------

3. Що означає вираз Коменського «навчитися усього»? Які способи він пропонує для розв'язання завдання «вчити всіх усьому»?
4. Докажіть, що дидактична система Дж. Локка, яка мала практичну спрямованість, не була вузько утилітарна.
5. Дж. Локк указував на необхідність дати джентльмену реальну освіту. Чим він обґрунтовував цю необхідність?
6. Аргументуйте твердження Й. Г. Песталоцці про те, що реалізація концепції елементарного та розвиваючого навчання на практиці здатна сформувати вільну, самостійну, незалежну людину.
7. Заповніть таблицю: Педагогічна теорія Й. Г. Песталоцці»

Питання для самоперевірки

1. Які ознаки класно-урочної системи розроблені Я. А. Коменським?
2. Які принципи навчання розроблені Я. А. Коменським?
3. Що включав у зміст навчання джентльмена Дж. Локк?
4. Назвіть основні елементи виховної системи Й. Г. Песталоцці.
5. У чому сутність концепції виховуючого навчання Й. Ф. Гербарта?
6. Що нового вніс Д. Дьюї в організацію навчального процесу?

Література [9–15]

Тема 3. Гуманізм і демократизм вітчизняної педагогіки ХІХ ст. (К. Д. Ушинський, М. І. Пирогов, Л. М. Толстой)

Мета: розкрити принципи, зміст, форми і методи виховання особистості у демократичних і гуманістичних традиціях російської прогресивної педагогіки.

Основні поняття: теорія народності у громадському вихованні, теорія загальнонародського виховання, теорія вільного розвитку і виховання особистості.

План

1. Ідея народності у суспільному вихованні К. Д. Ушинського, її соціально-педагогічне значення.
2. К. Д. Ушинський про взаємозв'язок педагогічної теорії і практики.
3. Організація навчально-виховного процесу у народній школі:
  - а) дидактична система К. Д. Ушинського;
  - б) місце рідної мови і культури у вихованні і навчанні дітей;
  - в) роль різних видів діяльності у творчому розвитку особистості;
  - г) психологічні основи виховання і навчання;
  - д) шляхи і засоби духовно-морального виховання людини.
4. Загальнокультурна і професійно-педагогічна підготовка народного вчителя.
5. Ідея загальнонародського виховання М. І. Пирогова.
6. Внесок Л. М. Толстого у розробку педагогічної теорії і практики.

Теми рефератів

1. Філософські основи дидактичної системи К. Д. Ушинського.
2. Офіційна теорія народності виховання та її вплив на соціальну і педагогічну практику Росії ХІХ ст.
3. «Вільне виховання» Ж. Ж. Руссо і Л. М. Толстого (порівняльний аналіз).
4. Природа як засіб виховання у Ж. Ж. Руссо, К. Д. Ушинського, Л. М. Толстого: порівняльний аналіз.
5. Освітньо-педагогічна діяльність М. І. Пирогова.

6. Ідея загальнолюдського виховання М. І. Пирогова.
7. Теорія і практика вільного виховання Л. М. Толстого.

Творчі завдання

1. У чому Ви вбачаєте схожість ідей культуровідповідності виховання А. Дістервега і народності виховання К. Д. Ушинського?
2. Знайдіть у роботах К. Д. Ушинського підтвердження думки про взаємозв'язок розвитку мови і мислення.
3. Назвіть важливі дидактичні принципи К. Д. Ушинського. Проаналізуйте їх реалізацію на прикладах з його навчальних книг.
4. Доведіть аналогічність підходів до виховання особистості у Ж. Ж. Руссо і Л. М. Толстого.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть основні ідеї народності виховання К. Д. Ушинського.
2. Назвіть провідні проблеми, які розробляв К. Д. Ушинський у своїй практиці.
3. Дайте оцінку основних положень дидактики К. Д. Ушинського.
4. Чим і як обґрунтував К. Д. Ушинський необхідність національного виховання?
5. Назвіть найбільш відомі вам педагогічні праці К. Д. Ушинського. Як трактував він педагогіку?
6. Схарактеризуйте підручники «Дитячий світ» та «Рідне слово».
7. Які вимоги ставив К. Д. Ушинський до вчителя і його професійної підготовки?
8. У чому сутність загальнолюдського виховання дитини за М. І. Пироговим?
9. Що є стрижневою основою освіченої особистості за М. І. Пироговим?
10. Чому Л. М. Толстого звали «російським Руссо»? Відповідь обґрунтуйте.
11. Назвіть форми і методи роботи з дітьми у Яснополянській школі.

Література [17– 24]

Тема 4. Педагогічна система А. С. Макаренка

Мета: глибоко та всебічно вивчити педагогічну систему А. С. Макаренка, проаналізувавши його праці і сучасну суперечливу оцінку його творчості, сформулювати власну думку щодо значення педагогічної діяльності А. С. Макаренка, визначити перспективи застосування його теорії і практики сьогодні й у найближчому майбутньому.

Основні поняття: мета виховання, методи виховання, дитячий колектив, види колективу, принцип паралельного впливу, система перспективних ліній, метод вибуху, взаємодія колективу і особистості, стадії

формування колективу, виховуюча, сила колективу, дисципліна, режим, батьківський авторитет, педагогічна майстерність.

План

1. Основні етапи життя і педагогічної діяльності А. С. Макаренка.
2. Мета і методи виховання дітей і молоді у творах А. С. Макаренка.
3. Вчення А.С. Макаренка про колектив як важливий фактор виховання особистості:
  - а) поняття «колектив», його ознаки, види, структура;
  - б) стадії формування колективу і сила його виховуючого впливу;
  - в) основні принципи розвитку дитячого колективу.
4. Концепція свідомої дисципліни і дисциплінованості особистості у шкільному вихованні.
5. Концепція трудового виховання А. С. Макаренка.
6. А. С. Макаренко про проблеми сімейної педагогіки. Батьківський авторитет і його види.
7. Духовна і морально-естетична сутність виховання дітей у практиці А. С. Макаренка.

Теми рефератів

1. Макаренко і тоталітарна педагогіка: чи можливе таке співставлення?
2. Класове та загальнолюдське в педагогічній системі А.С. Макаренка.
3. Ідея формування колективу А. С. Макаренка: критичний аналіз.
4. Трудове виховання А. С. Макаренка і сучасність.
5. Вчитель-вихователь А. С. Макаренка і сучасні педагогічні технології.
6. Сімейне виховання А. С. Макаренка і сучасність.
7. Книга Ю. П. Азарова «Не подніться тебе, старик» та її громадсько-педагогічна проблематика.

Творчі завдання

1. Доведіть гуманістичний і демократичний характер педагогічної системи А. С. Макаренка. Наведіть приклади з його творів.
2. Доведіть, які напрями досвіду А. С. Макаренка у вихованні є неперевершеними.
3. Розкрийте виховні можливості колективу, використовуючи приклади з творів А. С. Макаренка. Обґрунтуйте її новації і слабкі сторони.
4. Розкрийте відмінності хибного батьківського авторитету від дійсного, на яких засадах останній базується.
5. А. С. Макаренко прагнув організувати життєдіяльність колективу на засадах духовності і краси. Наведіть приклади.

Питання для самоперевірки

1. Визначте основні етапи педагогічної діяльності А. С. Макаренка.
2. Складіть методи виховання, розроблені А. С. Макаренко.

3. Чому простий перелік позитивних якостей особистості не може бути на думку А. С. Макаренка метою виховання? Що педагог розумів під метою виховання?
4. Назвіть основні етапи розвитку колективу.
5. Що нового вніс А. С. Макаренко в розуміння і практичне вирішення проблеми дисципліни?
6. Що позначає свідомо дисципліна? Це мета чи засіб виховання?
7. Назвіть основні види хибного батьківського авторитету. Сформулюйте основні характеристики дійсного батьківського авторитету.

Література [25–37]

Тема 5. Загальнолюдська сутність теорії і практики В. О. Сухомлинського

Мета: вивчити педагогічну систему В. О. Сухомлинського, її гуманістичний і демократичний характер, сформулювати основні характеристики морально-етичної системи та їх конкретне відбиття в організації педагогічного процесу; показати ставлення В. О. Сухомлинського до дитини, принципи розвитку феномену його духовного й інтелектуального життя, простежити зв'язок внутрішнього світу дитини із практичною діяльністю, що ускладнюється, принципи й організації.

Основні поняття: мета виховання, виховуюче навчання, духовна чуйність, культура почуттів, моральне просвітництво, естетичне виховання, трудова культура, система трудового виховання, культурні цінності, сімейно-шкільне виховання, батьківська педагогіка, виховання, батьківська педагогіка.

План

1. Життя і педагогічна діяльність В. О. Сухомлинського. Морально-етичні і народні основи його педагогіки.
2. Шляхи вдосконалення змісту освіти і забезпечення «радоців розумової праці» учнів.
3. Взаємозв'язок морального, трудового й естетичного виховання в педагогічній теорії й практиці В. О. Сухомлинського.
4. Проблеми громадського виховання і формування творчої особистості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.
5. В. О. Сухомлинський про «мудру владу колективу».
6. Зв'язок шкільного і родинного виховання в педагогічній теорії і практиці В. О. Сухомлинського.

Теми рефератів

1. Гуманізм в педагогічній діяльності В. О. Сухомлинського.

2. Система морально-трудового виховання В. О. Сухомлинського.
3. Система естетичного виховання В. О. Сухомлинського.
4. дослідництво як основа становлення творчої особистості.

Творчі завдання

1. З'ясуйте висловлювання В. О. Сухомлинського «Даже самый незначительный, скромный объем знаний становится для учеников непосильным, если беден, узок фон интеллектуальной жизни, на котором проходит учение».
2. Складіть перелік принципів організації творчої діяльності дітей за В. О. Сухомлинським.
3. Наведіть аргументи В. О. Сухомлинського на користь казки в шкільному навчанні і вихованні.
4. Розкрийте соціально-педагогічне значення положення В. О. Сухомлинського: «Красота – это кровь и плоть человечности, изумление перед красотой представлялись мне бы тропинкой, которая должна привести к детским сердцам».
5. Визначте та поясніть загальне і відмінне у формуванні учнівського колективу, його ролі у вихованні особистості в педагогічній теорії і практиці А. С. Макаренка і В. О. Сухомлинського.
6. Чи міг в умовах тоталітарного режиму бути втіленим у життя принцип гуманістичного високоморального характеру освіти й виховання?
7. Наскільки глибоким і всебічним є зв'язок системи педагогічних поглядів В. О. Сухомлинського з досягненнями української етнопедагогіки?

Питання для самоперевірки

1. Наведіть основні компоненти педагогічної системи В. О. Сухомлинського.
2. Назвіть провідні завдання виховання за В. О. Сухомлинським. У чому суперечливість позиції В. О. Сухомлинського з питань змісту виховання учнівської молоді?
3. Які методи навчання молодших школярів В. О. Сухомлинського мають особистісно-орієнтоване спрямування?
4. Обґрунтуйте, які засоби виховання В. О. Сухомлинського мають етичне спрямування.
5. Наведіть приклади основних видів (типів) трудових завдань, які виконувались учнями Павлишської середньої школи.
6. Наведіть основні методи сімейного і шкільного виховання за В. О. Сухомлинським.
7. Назвіть основні компоненти системи естетичного виховання за В. О. Сухомлинським.
8. Назвіть моральні якості, які В. О. Сухомлинський вважав головними у моральному становленні особистості.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Предмет, методологічні засади, завдання та джерела історії педагогіки як складової духовної культури людства.
2. Виникнення та розвиток виховання у первісному суспільстві.
3. Виховання і школа у рабовласницькому суспільстві (афінська та спартанська системи виховання).
4. Педагогічні теорії Давньої Греції та Рима (Аристотель, Демокрит, Марк Фабій Квінтіліан та ін.).
5. Виховання та школа у Західній Європі часів середньовіччя.
6. Школа і педагогічна думка доби Відродження. Педагогічні ідеї гуманістів та соціалістів-утопістів (Вітторіно де Фельтре, Ф. Рабле, Т. Мор та ін.).
7. Життя та громадсько-педагогічна діяльність Яна Амоса Коменського – засновника педагогічної науки.
8. Аналіз педагогічних ідей твору «Велика дидактика» Я.А. Коменського їх значення для розвитку прогресивної педагогіки.
9. Докажіть переваги класно-урочної системи над іншими формами навчального процесу на підставі аналізу статті Я. А. Коменського «Закони добре організованої школи». Розкрийте вчення Коменського про школу.
10. Дидактичні принципи Я. А. Коменського.
11. Проблеми формування особистості в роботах Я. А. Коменського та Дж. Локка.
12. Педагогічна теорія Дж. Локка, аналіз його роботи «Думки про виховання (мета виховання, теорія «чистої дошки», питання фізичного, морального та трудового навчання).
13. Концепція природного загальнолюдського виховання Ж. Ж. Руссо та її гуманістичний характер («Еміль, або Про виховання»).
14. Життя та педагогічна діяльність Й. Г. Песталоцці. Песталоцці про мету виховання та масову народну школу.
15. Теорія елементарної освіти Й. Г. Песталоцці (аналіз його робіт «Лебедина пісня», «Пам'ятна записка паризьким друзям про сутність методу»).
16. Розкрийте педагогічну сутність висловлювання Й. Г. Песталоцці «Час народження дитини є перший час навчання» на підставі творів «Лінгард і Гертруда», «Як Гертруда вчить своїх дітей».
17. Педагогічна діяльність та погляди А. Дістервега. Педагогічний аналіз його роботи «Настанови до освіти німецьких вчителів».
18. Докажіть актуальність для сучасної педагогічної науки та практики твердження А. Дістервега «Поганий вчитель завжди повідомляє готову істину, добрий – вчить її знаходити».

19. Ідеї культуровідповідності та розвиваючого навчання в педагогічній спадщині А. Дістервега (стаття «Про природовідповідність та культуровідповідність»).
20. Педагогічна теорія Й. Ф. Гербарта. Специфіка його дидактики та керування дітьми.
21. Принцип природовідповідності в історії зарубіжної педагогіки та його роль у розвитку теорії та практики навчання і виховання підростаючих поколінь (Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, Ж. Ж. Руссо, А. Дістервег).
22. Видатні зарубіжні педагоги (Я. А. Коменський, Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, А. Дістервег) про вчителя.
23. Проблеми трудового виховання та зв'язку навчання з виробничою працею у прогресивній зарубіжній педагогіці XVIII – початку XIX ст. (Ж. Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, Р. Оуен).
24. Проблеми виховання та навчання у реформаторській педагогіці кінця XIX – початку XX ст. (Г. Кершенштейнер, А. Лай, Дж. Дьюї та ін.). Боротьба за демократизацію школи та освіти.
25. Основні тенденції у розвитку школи та педагогіки у найбільш розвинених зарубіжних країнах світу в сучасних умовах.
26. Виховання і навчання у давніх слов'ян у період становлення їх державності. Загальнолюдська сутність етнопедагогіки. Розвиток сімейного виховання.
27. Характерні риси навчання і виховання у Київській Русі (IX–XII ст.). Роль християнства у розвитку освіти.
28. Педагогічна значущість пам'яток літератури Київської держави XI–XII ст. («Повчання Володимира Мономаха дітям», «Слово о полку Ігоревім» та ін.). Морально-етичні ідеї творів.
29. Особливості освіти та навчання на Русі у XIII–XV ст. («книжники», «новгородська абетка», «майстри грамоти»).
30. Освіта, школа та педагогічна думка XVI–XVII ст. («Азбука» Івана Федорова та її гуманістичний зміст. «Домострой». Греко-латинські школи).
31. Слов'яно-греко-латинська академія. Рукописні азбуковники. «Громадянство звичаїв дитячих» Єпіфанія Славинецького).
32. Прогресивна роль братських шкіл України та Білорусії XVI–XVII ст. у боротьбі за рідну мову, національну культуру та незалежність. Значення Києво-Могилянської академії як освітнього, наукового та культурного центру.
33. Реформи початку XVIII ст. у галузі освіти у багатонаціональній феодально-абсолютистській російській державі («Відомості», перші реальні училища. Морська академія, спеціальні та загальноосвітні школи, Академія наук).
34. Просвітницька діяльність М. Ломоносова.

35. Педагогічна проблематика російського просвітництва у другій половині XVIII ст. Діяльність І. І. Бецького, Ф. І. Янковича, М. І. Новикова.
36. Педагогічні погляди українського філософа, демократа і просвітника Г. С. Сковороди. Його ідеї природовідповідності, морального та трудового виховання.
37. Загальна характеристика шкільних реформ у Росії у першій половині XIX ст. Створення державної системи шкільної освіти. Типи шкіл. Поширення самодержавно-кріпацької ідеології.
38. Ідея народності виховання в історії педагогіки Росії (Г.С. Сковорода, К. Д. Ушинський). Боротьба з офіційною теорією народності російського самодержавства.
39. Ідеї загальнолюдського виховання, загальної і професійної освіти М. І. Пирогова. Його стаття «Питання життя».
40. Життя і педагогічна діяльність засновника вітчизняної педагогіки К. Д. Ушинського.
41. К. Д. Ушинський про моральне виховання дітей. Загальнолюдська мораль як основа його вчення.
42. К. Д. Ушинський про педагогіку як науку та про виховання як мистецтво (аналіз передмови до книги «Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології», основні ідеї книги).
43. К. Д. Ушинський про духовну сутність праці, її виховне значення («Праця в її психічному і виховному значенні»). Актуальність поставлених проблем.
44. Дидактика К. Д. Ушинського. Її значення для сучасної школи і педагогіки.
45. Проблеми вчителя та його підготовки у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського. Його стаття «Про користь педагогічної літератури».
46. Боротьба просвітителів-демократів українського народу Т. Г. Шевченка, І. П. Котляревського, О. В. Духновича та ін. проти самодержавної політики російського царського уряду у галузі освіти народу.
47. Педагогічні ідеї Л. М. Толстого. Реалізація концепції «вільного виховання» у Яснополянській школі. Навчальні книги. Думки про народну школу, її завдання та методи роботи.
48. Розробка українськими демократами І. Я. Франко, Л. Українкою, М. Коцюбинським, Б. Д. Грінченко, М. П. Драгомановим, Х. Д. Алчевською, С. Русової, Г. Ващенко ідей національної школи та виховання високоморальної та освіченої людини, яка буде боротися за щастя свого народу.
49. Загальна характеристика шкільних реформ у російській державі в XIX ст. (60-ті та 70-80-ті роки). Наступ реакції.

50. Русифікаторська політика царату у галузі народної освіти і культури початку ХХ ст. Прогресивні педагоги П. Ф. Лесгафт, В. П. Вахтерев, П. Ф. Каптерев про створення демократичної системи народної освіти.
51. Початок докорінних перетворень у системі школи і народної освіти у нашій країні у 1917–1920 рр.
52. Значення директивних документів («Декларація 1918 р.» та «Основи будівництва єдиної трудової соціалістичної школи в Україні» 1919 р.) для розвитку шкільної справи.
53. Розробка змісту, форм та методів навчання у радянській школі (1921–1931). Створення нових типів навчальних закладів.
54. Рішення проблем загального навчання у нашій країні у 1931–1941 рр., його зміст та методи.
55. П. П. Блонький про нову школу як школу людяності («Завдання і методи нової школи», «Трудова школа»).
56. С. Т. Шацький про синтез праці, науки та мистецтва у вихованні («Бадьоре життя»).
57. Н. К. Крупська як історик педагогіки. Розробка історико-педагогічних проблем («Народна освіта і демократія»).
58. Життя і педагогічна діяльність А. С. Макаренка.
59. Основні положення системи педагогічних поглядів А. С. Макаренка. Його гуманізм, оптимізм, цілеспрямованість (стаття «Мета виховання»).
60. Вчення А. С. Макаренка про колектив як інструмент виховання вільної, високоморальної та соціально-активної особистості.
61. Питання трудового та естетичного виховання у практиці і теорії А. С. Макаренка.
62. Свідома дисципліна і режим у системі педагогічної діяльності А. С. Макаренка («Дисципліна, режим, покарання і заохочення»).
63. А. С. Макаренко про проблеми сімейного виховання дітей («Книга для батьків». «Лекції про виховання дітей»).
64. Літературно-художня спадщина А. С. Макаренка і її актуальність у сучасних умовах («Педагогічна поема», «Прапори на баштах», «Воля, мужність, цілеспрямованість» та ін.).
65. Школа і педагогіка України у роки Великої Вітчизняної війни та відбудови народного господарства (1941–1961 рр.).
66. Проблеми трудового, політехнічного навчання і професійної орієнтації у 60–80-ті роки та їх рішення у школах України.
67. Життя і педагогічна діяльність В. О. Сухомлинського.
68. Питання громадянськості і гуманізму у практиці і теорії В. О. Сухомлинського («Як виховати справжню людину», «Павлиська середня школа», «Народження громадянина»).
69. Розкрийте значення педагогічних ідей В. О. Сухомлинського про виховання культури почуттів для сучасної школи («Серце віддаю дітям»).

70. Розкрийте педагогічну сутність висловлювання В. О. Сухомлинського «Трудове виховання – це гармонія трьох понять: потрібно, важко і чудово», його актуальність у наш час.
71. Порівняйте положення А. С. Макаренка і В. О. Сухомлинського про сутність традицій у дитячому колективі і визначте їх роль у сучасній школі (наведіть конкретні приклади з творів педагогів та досвіду сучасної школи).
72. Проблема методів виховання у руслі загальнолюдської моралі в теорії і практиці А. С. Макаренка) В. О. Сухомлинського, сучасних педагогів-новаторів.
73. Розробка концепцій української національної школи і нових типів навчальних закладів (гімназія, ліцей, коледж) наприкінці 80-х – початку 90-х рр.
74. Проблеми духовного розвитку особистості та її виховання засобами мистецтва в історії нашої школи і педагогіки.
75. Визначте провідні ідеї у розвитку школи і педагогіки за роки радянської влади, їх переваги та недоліки. З'ясуйте сутність теорій, що зберегли актуальність у сучасних умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Демокрит. Фрагменти о воспитании // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М., 1981. – С. 9–10.
2. Плутарх. Ликург // Там же. – С. 11–18.
3. Аристотель. Политика // Там же. – С. 34–38.
4. Коменский Я. А. Великая дидактика // Там же. – С. 137–145.
5. Локк Дж. Мысли о воспитании // Там же. – С. 163–186.
6. Руссо Ж. Ж. Эмиль или о воспитании // Там же.
7. Песталоцци Й. Г. Письмо к другу о пребывании в Станце // Песталоцци Й. Г. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. – М., 1981. – Т.1.
8. Песталоцци Й. Г. Что дает метод уму и сердцу // Там же.
9. Коменский Я. А. Великая дидактика // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М.: Д981. – С. 80–137, 145–162.
10. Локк Дж. Мысли о воспитании // Там же. – С. 145–162.
11. Песталоцци Й. Г. Памятная записка парижским друзьям о сущности и цели метода // Там же. – С. 280–303.
12. Песталоцци Й. Г. Ответы на девять вопросов Гербарта // Песталоцци Й. Г. Избранные сочинения: в 2 т. – Т. 1. – М., 1981. – С. 243–248.
13. Гербарт Й. Ф. Первые лекции по педагогике // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М., 1981. – С. 324–331.

14. Гербарт Й. Ф. Общая педагогика, выведенная из цели воспитания // Там же. – С. 332–352.
15. Дьюи Дж. Школа й общество // Там же. – С. 490–501.
16. Ушинский К. Д. О пользе педагогической литературы // Избр. пед. соч.: в 2 т. – Т. 1. – С. 13, 31.
17. Ушинский К. Д. Труд в его психическом й воспитательном значении // Там же. – С. 124–144.
18. Ушинский К. Д. Проект учительской семинарии // Там же. – Т. 2. – С. 36–65.
19. Ушинский К. Д. О народности в общественном воспитании // Там же. – С. 51–123.
20. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Предисловие // Там же. – Т. 1. – С. 229–263.
21. Ушинський К. Д. Життя і діяльність у портретах, ілюстраціях і документах. – К., 1974.
22. Ушинський К. Д. Про сімейне виховання / Упоряд. та автор вступної статті О. Т. Губко. – К., 1974.
23. Пирогов Н. И. Вопросы жизни // Хрестоматия по истории школы и педагогики России. – М., 1986. – С. 155–166.
24. Толстой Л. Н. О народном образовании // Там же. – С. 265–282.
25. Макаренко А. С. Цель воспитания // Макаренко А. С. Педагогические сочинения: в 8 т. – М., 1983–1986. – Т. 4. – С. 41–49.
26. Макаренко А. С. Проблемі школьного советского воспитания // Там же. – С. 364–365.
27. Макаренко А. С. Книга для родителей // Там же. – Т. 5.
28. Макаренко А. С. Лекции о воспитании // Там же – Т. 4.
29. Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса // Там же. – Т.1. – С. 257–329.
30. Ломако Л. І. А. С. Макаренко про самоврядування // Радянська школа. – 1988.-№2.
31. Макаренко В.С. Мой брат Антон Семенович // Советская педагогика. - 1991. – № 6, 7.
32. Малинин В. Й. Макаренко й сталинизм: правомерно ли сопоставление? // Педагогика. – 1993. – № 3.
33. Кумарин В. Пятна на солнце // Учительская газета. – 1990. – № 5.
34. Азаров Ю. П. Не подниматься тебе старик. – М., 1989.
35. Ярмаченко М. Д. Педагогическая деятельность й творческое наследие А. С. Макаренко: Книга для учителя. – К., 1989.
36. Нежинский Н. П., А. С. Макаренко и педагогика школы. – К., 1976.
37. Сухорський С. Ставлення сучасників Антона Макаренка до його соціально-педагогічного експерименту // Рідна школа. – 1994. – № 5.
38. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека // Избр. соч.: в 5 т. – М., 1980. – Т. 2.
39. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина // Там же. – Т. 3.

40. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям // Там же. – Т. 3.
41. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа // Избр. соч. в 5 т. – М., 1980. – Т.4.
42. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю // Там же.